

Janák, Jan

**Snahy o zavedení veřejnoprávního zprostředkování práce na Moravě
a ve Slezsku před rokem 1918**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1997, vol. 46, iss. C44, pp. [95]-116

ISBN 80-210-1763-5

ISSN 0231-7710

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102098>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

JAN JANÁK

SNAHY O ZAVEDENÍ VEŘEJNOPRÁVNÍHO ZPROSTŘEDKO- VÁNÍ PRÁCE NA MORAVĚ A VE SLEZSKU PŘED ROKEM 1918

Ve večerním sezení Moravského zemského sněmu dne 28. prosince 1896 podal poslanec za lidovou stranu dr. Václav Šílený a soudruzi¹ návrh, aby se sněm usnesl na zřízení „poptaváren pracovních“ při obecních úřadech, a to místních, okresních, popř. krajských a při Zemském výboru „poptavárny“ zemské.

Návrh vycházel ze zkušenosti, že v mnohých místech a oblastech trpí značný počet nezaměstnaných osob nedostatkem práce a výdělků, kdežto v jiných místech a oblastech je v tutéž dobu nedostatek pracovních sil. Tomu mělo být zřízením navrhovaných institucí odpomoženo a zároveň měla být shromažďována data důležitá pro otázku nezaměstnanosti. Tyto „poptavárny“ měly získat právo bezplatného užívání státního telegrafu a telefonu a rovněž bezplatného použití státních a soukromých drah pro dopravu nezaměstnaných posílaných za prací.

Novější vývoj zprostředkování práce v Rakousku měl východisko v rezoluci přijaté roku 1896 v Poslanecké sněmovně Říšské rady, která vyslovila přání zjistit stav institucí zabývajících se zprostředkováním práce a zavést zprostředkovatelnou práci přístupnou každému, kdo hledá práci, a to bezplatně, které by byly schopny udržet důvěru jak zaměstnavatelů, tak i dělníků. Prvnímu požadavku bylo vyhověno vydáním díla *Die Arbeitsvermittlung*, pokud šlo o druhý požadavek, bylo poukázáno na to, že v Úřadu pro statistiku práce zřízeném při Ministerstvu obchodu a ve Stálém poradním sboru pro otázky práce se připravovala osnova příslušného zákona, která vycházela ze zásady, že zprostředkování práce je odvětví veřejné správy, a to správy státní. Stát měl proto pečovat, aby byla vytvořena dostatečná síť zprostředkovatelen práce.²

¹ Byli to dr. E. Parma, dr. Kofránek, F. Němec, J. V. Pokorný, Jan Rozkošný, dr. V. Perek, Karel Richter, J. Vychodil, Pavlica, J. Pospíšil, V. Lebloch, J. Stancl, V. Kulp a Fr. Lízal.
² Srov. *Mischler, E.: Gemeinnützige Arbeits-Vermittlung und unentgeltlicher Wohnungs-Nachweis in Graz und Steiermark*, Graz 1903, s. 51 n. Též: *Österreichisches Staatswörterbuch*, 2. vyd., 1. díl, heslo *Arbeitsvermittlung* od E. Mischlera, s. 199–206.

Návrh dr. Šíleného byl po odůvodnění přidělen 5. února 1897 národohospodářskému odboru Zemského sněmu k předběžné poradě. V důsledku ukončení zasedání Zemského sněmu dne 27. února 1897 nebyla však zpráva podaná národohospodářským odborem vzata v poradu, nýbrž byla odevzdána Zemskému výboru k dalšímu jednání.³

Zpráva je značně zevrubná a vychází ze zkušeností získaných v monarchii, zejména ale v zahraničí. Říká se v ní, že ve Švýcarsku a v Německu se zprostředkování práce omezuje většinou na určitou obec a tato činnost se stala součástí komunálních povinností. Dr. Šílený chtěl však vytvoření sítě zprostředkovatelen pro celou zemi, což bylo identické s návrhem, který byl ve stejnou dobu projednáván v Bavorsku. Zpráva dále uvádí, že na Moravě nehledě k brněnské filiálce vídeňského Spolku pro zprostředkování práce doposud žádná lokální instituce provozující tuto činnost neexistuje, ani větší města nepřijala zprostředkování práce do svého programu a městské zprostředkovatelné práce nebyly na Moravě až na zcela řídké výjimky zřízeny. Zemský sněm měl proto vzít v úvahu zřizování zprostředkovatelen práce ve větších městech a na vhodných místech v zemi a k tomu účelu měla být svolána anketa s účastí zástupců větších měst, obchodních a živnostenských komor, Hospodářské společnosti a významnějších zemědělských spolků a v příštím zasedání měla být o tom podána Zemskému sněmu zpráva.⁴ To se však zřejmě nestalo a teprve 14. března 1899 je datována zpráva živnostenského odboru Zemského sněmu o návrhu dr. Šíleného z prosince 1896.⁵

Zpráva začíná konstatováním, že potřeba organizovat „poptavárnu pracovou“ pro zaměstnance a zaměstnavatele se všeobecně uznává, neboť se zhusta opakuje, že na jednom místě se nedostává pracovních sil, kdežto ve stejný čas na jiném místě se dělnictvo nemůže dopídit práce. Z toho povstávají zaměstnavatelům škody při výrobě a dělnictvu pak všechny možné hmotné i morální svízele vyplývající z nezaměstnanosti. Soukromé kanceláře pro zprostředkování práce byly jen ve větších místech a nestačily nijak k ukojení této potřeby. Tímto působením se zabývaly různé spolky, korporace a též obce, i tato činnost byla ale sporadická.

Podrobnosti uváděl navrhovatel dr. Šílený ve svých obou vystoupeních na Zemském sněmu 5. února 1897 a poté 11. března 1899. Zdůvodňoval, že použití strojů mnohdy způsobuje, že práce, která trvala dříve po celý rok, nebo aspoň delší období, se vykoná nyní pomocí strojů zakrátko a k tomu účelu se soustředí na jedním místě mnoho pracovních sil, které jsou ale po vykonané práci bez zaměstnání. Dříve si dělnictvo našlo skoro po celou zimu zaměstnání u rolníků,

³ Srov. tisk Zemského sněmu č. 1.129 z. h. r. 1897; *Usnešení sněmu markrabství moravského 1896/97–1898/99*, s.471. Též Moravský zemský archiv Brno, A 9 – Zemský výbor, fasc. 9.340, sign. V/6, Organizace zprostředkování práce a služeb, 28.440/1897. Tisk Zemského sněmu č. 1.690 z. h. r. 1896 (zde znění návrhu).

⁴ Srov. MZA Brno, A 9–ZV, fasc. 9.340, sign. V/6, Organizace zprostředkování práce a služeb, 28.440/1897.

⁵ Srov. MZA Brno, A 9–ZV, fasc. 9.340, sign. V/6, Organizace zprostředkování práce a služeb, 24.394/1899; zde i tisk Zemského sněmu č. 1.366 z. h. r. 846–250/183 r. 1899.

a to ve větším počtu, v současné době ale při strojním výmlatu jen nakrátko a v malém počtu.

Dr. Šílený dále uváděl zahraniční zkušenosti, podle nichž se vykonalo proti nezaměstnanosti mnoho zejména v Anglii, neboť tam působily různé odborné spolky v počtu 687, které roku 1893 poskytly nezaměstnaným 512.928 liber šterlinků, a ve všech zemích se koná něco, co povede jednou ke zmírnění následků nezaměstnanosti a co bude vyhovovat „nároku na práci“, kterého se dělnictvo stále více dovolávalo. Na požadavku bezplatných „poptaváren pracových“ se podle Šíleného usnesla i schůze nezaměstnaného dělnictva v místnostech Typografické besedy v Praze dne 4. ledna 1898. Rovněž sjezd mlynářských pomocníků konaný ve dnech 25. a 26. prosince 1899 v Brně přijal mj. rezoluci, v níž označil v té době vypracovaný návrh zákona o zprostředkování práce jenom jako maťou šplátku na dluh, který má stát vůči „pracujícím třídám“, a slíboval, že dělnictvo se zasadí, aby návrh neztenčen se stal zákonem.

V Paříži, pokračoval Šílený, dostává Burza práce od města podporu 100 tis. franků a podpory se dostávalo všem takovýmto burzám zřízeným i v jiných místech.

V další části se zpráva zabývala Spolkem pro zprostředkování práce ve Vídni, který požádalo za deset roků jeho existence o práci 73 tis. nezaměstnaných a z nich dostalo práci 28.887 osob. Filiálka tohoto spolku v Brně měla roku 1897 675 poptávek pro 881 míst, obsazeno bylo 771 míst a nabídek práce bylo 1.250.

Pokud šlo o městské zprostředkovatelny práce bylo uvedeno, že taková byla zřízena v Moravské Třebové již v srpnu 1895, což bylo hned oznámeno Zemskému výboru s tím, aby její existence byla sdělena ostatním obcím pro následování tohoto dobrého příkladu. Od počátku roku 1899 otevřelo obecní bezplatnou zprostředkovatelnu město Prostějov.

Šílený dále upozorňoval, že na Zemském sněmu v Haliči navrhl poslanec Sredniewski zřízení poštovních burz práce: na zvláštní, k tomu účelu určené dopisnici, sdělil zaměstnavatel nebo zaměstnanec svou potřebu práce poštovnímu úřadu ve Lvově, ten sestavil všechny došlé poptávky a nabídky na zvláštním tiskopisu, který rozeslal všem podřízeným poštovním úřadům v Haliči, aby jej zveřejnily vyvěšením.

Mnoho podrobností o soukromých, spolkových i obecních zprostředkovatelkách práce bylo obsaženo v již zmíněném díle Die Arbeitsvermittlung in Oesterreich, které vydalo Ministerstvo obchodu roku 1898 a v němž bylo zevrubně vypočítáno, jak v tomto oboru působily koncesované dohazovačské kanceláře na principu živnostenského podnikání, živnostenská společenstva, spolky a stravovny.

Zdůvodňování návrhu dr. Šíleného pokračuje přehledem stavu na tomto poli v zahraničí.

Ve Spojených státech existovaly podle dr. Šíleného pracovní úřady, které prováděly úpravu nezaměstnanosti již přes dvacet let, ve státě Massachussets byly údajně zřízeny už roku 1869 a roku 1884 vznikl Úřad práce ve Washingtonu pro celé Spojené státy, chyběly mu ale nižší články a kde byly, nepůsobily dost vydatně.

Ve Švýcarsku a v Anglii byly pracovní sekretariáty, ve Francii byla roku 1891 zřízena Nejvyšší pracovní rada. V Německu žádala sociálně demokratická strana dělnické komory a pracovní úřady, a to říšské, okresní a místní. Taky Rusko údajně „udělalo více než se stalo u nás“. Roku 1896 vzniklo pracovní kuratorium pro zřizování dělnických domů a útulen a pro zaopatřování práce, protektorkou byla sama carevna, podniky se zúčastnily zejména vysoké kruhy a vláda věnovala k tomu účelu tzv. železný fond 500 tis. rublů. Začátkem roku 1899 byla otevřena v Petrohradě „pracovna pro inteligenty“ pro různá odvětví „inteligentní práce“ i „spisovatelství“.

Tu i tam se šlo ještě dále: v Hamburku byly zřízeny velké pracovny pro 3 tis. osob, ve Francii vznikly již roku 1789 a 1848 „pracovní továrny pro hromadné práce nezaměstnaných“, což se však podle Šíleného neosvědčilo a tyto dílny byly hned roku 1848 zrušeny, „načež následovalo následkem toho červnové povstání, které si vyžádalo 10 tis. lidských životů“. Podle dr. Šíleného se ukázalo, že přímé poskytování práce ve státních pracovnách patří skoro mezi nemožnosti, nevylučovalo se ovšem sdružování samého dělnictva proti nezaměstnanosti formou ruských artělů.

V Bavorsku a Prusku bylo jednáno roku 1897 z popudu vlády o utvoření svazu veřejných zprostředkovatelen, v Bavorsku se měly přimykát k organizaci politických úřadů a pro každý okres měla být zřízena jedna centrála.

Zpráva poté přecházela k situaci v českých zemích, popř. v Předlitavsku. V Čechách bylo zprostředkování práce uloženo stávajícím 265 stravovným, a to oběžníkem Zemského výboru ze 14. října 1897. O stravovných bude ještě řeč. Město Praha se připravovalo zřídit velkou ústřední zprostředkovatelnou a vyžádalo si k tomu účelu referát od vrchního ředitelství svých chudinských ústavů. Referát poukazyval na to, že účel zprostředkovatelen je nejen humánní, nýbrž také v oboru chudinství profylakční, neboť dobrou organizací poptaváren a zprostředkováním práce se v obcích sníží výdaje na podporu chudinství.

Stejně příznivě se vyjadřovala pro Šíleného návrh Zemská jednota živnostenských společenstev v Praze a zejména žádala, aby byla v Praze zřízena veřejná zprostředkovatelná práce spojená s noclehárnou, stravovnou, popř. i ohřívárnou a náklady na zřízení a vydržování měla hradit země, město Praha a živnostenská společenstva.

Na Smíchově byl zřízen na jaře 1897 Okresní úřad pro bezplatné zprostředkování práce a služby. Během čtyř měsíců jeho trvání se přihlásilo celkem 2.214 nezaměstnaných osob mužského pohlaví, z toho byla bezplatně zprostředkována služba 858 osobám u 367 zaměstnavatelů. V ženském oddělení se hlásilo o službu 683 nezaměstnaných, z toho byla zprostředkována služba 293 služebným u 270 zaměstnavatelů. Od 1. března do 16. dubna 1897 bylo přihlášeno 1.788 osob v mužském oddělení, z toho dostalo práci 141 nezaměstnaných a v ženském oddělení ze 305 osob obdrželo službu 88 žen. Zaměstnavatelů bylo přihlášeno na mužském oddělení 169 a na ženském 158.

Pochvalně se dr. Šílený vyslovoval o Ústředním umístěvacím odboru Československé obchodnické besedy a českých obchodních grémií v Praze. V roce 1883 činil počet umístěných 66 a roku 1896 to bylo 325 osob. V posledních 14 letech bylo umístěno celkem 2.947 nezaměstnaných. Umístěvací odbor měl

v péči i útulnu, v níž nocovalo roku 1890 307 osob a roku 1896 dokonce 1.238 osob. Umísťovací odbor zahájil svou činnost roku 1883 nejdříve sdružením obchodních pomocníků Čs. obchodnickou besedou a roku 1899 se přihlásila k součinnosti obchodní grémia pražských předměstí, čímž tento odbor vznikl a musily být zřízeny filiálky s kancelářemi a se stálými úřednickými silami v Plzni, Brně, Moravské Ostravě a Českých Budějovicích. Od založení do konce roku 1909 se hlásilo o zaměstnání 31.122 uchazečů, míst bylo ohlášeno 28.693 a obsazeno 13.766. Nemajetným a nezaměstnaným pomocníkům bylo poskytnuto ve vlastních útulnách v Praze, Plzni a Brně 38.707 noclehů, zdarma 6.059 obědů a na podporách bylo vyplaceno v hotovosti 32.613,66 K. Beseda dostávala subvence od zemských výborů v Praze a Brně, od města Prahy, od komor, obchodních grémií a od Ministerstva obchodu.⁶ V Brně se poskytovaly peněžité podpory a bezplatné obědy tím způsobem, že žadatelé dostávali poukázky do jídelen, s nimiž učinilo ústředí dohodu.⁷

Roku 1896 se konala anketa pražských českých i německých obchodních spolků, která přijala zásadu, že opatřování práce v obchodních a průmyslových podnicích má být pro obě strany bezplatné a že mají být vybidnuty i ostatní třídy dělnictva, aby se domáhaly bezplatného zprostředkování práce.

Pochvalně se dr. Šílený zmiňoval i o spolku Burza práce v Praze, který od 1. ledna do 31. května 1897 požádalo o práci nebo službu 4.260 mužů a 775 žen a umístěno bylo 593 mužů a 295 žen. Členové spolku platili ročně 60 kr členských příspěvků.

Zprostředkování práce měly vykonávat i tzv. naturální stravovací stanice, popř. stravovny, o nichž již víme, že v Čechách jich bylo v době projednávání návrhu dr. Šíleného 265. Jejich povinností bylo úřadovat rovněž jako bezplatné zprostředkovatelny práce podle předpisů o tom vydaných. Zprostředkování práce jejich pomocí považoval ale dr. Šílený za poněkud těžkopádné a drahé.

Dříve než v Čechách vznikly naturální stravovací stanice na Moravě a ve Slezsku. U těchto institucí je třeba se zastavit, neboť šlo o první pozitivní přínos k řešení nezaměstnanosti, kdežto předtím měla být tato otázka pouze předmětem represí, jak o tom svědčí tzv. protitulácké zákony z let 1873 a 1885. Podle prvního z nich se potulka trestala vězením od osmi dnů do jednoho měsíce, při opakování od jednoho do tří měsíců a po odpykání trestu byla možnost postavení pod policejní dohled. Zákon z roku 1885 trestní sazby za potulku a žebrotu podstatně zvyšoval.⁸

O naturálních stravovacích stanicích, které měly být zřizovány na náklady země, se začalo na Moravě jednat od roku 1883 a o něco později byla tato otázka předmětem jednání Dolnorakouského zemského sněmu.

6 Srov. Státní ústřední archiv Praha, Ministerstvo veřejných prací rakouské, sign. 344 a 9, kart. 691, kmen. č. 251 XXb/1910 (zde i Řád ústředního umísťovacího odboru Československé obchodnické besedy a českých obchodních grémií přijatý 19. května 1899).

7 Srov. SÚAr Praha, MVP/R, kart. 691, sign. 344 a 9, kmen. č. 15.256, XX aS/1912.

8 Srov. J a n á k , J.: *Rakouský protitulácký zákon z roku 1873 jako pokus o řešení společenských důsledků průmyslové revoluce*, SPFFBU, C 16, 1969, s. 73–102.

Dne 17. prosince 1885 zmocnil Zemský sněm na Moravě Zemský výbor v Brně, aby v dohodě s místodržitelstvím zřídil naturální stravovací stanice na zkoušku v některém moravském politickém okrese. Protože od 15. května 1887 vstoupil v platnost zákon o zřizování těchto stanic v Dolních Rakousích, bylo rozhodnuto otevřít je na Moravě v některém z jihomoravských okresů sousedících s Dolním Rakouskem, odkud byl očekáván příliv osob hlásících se o práci, popř. štítících se práce. Byly vybrány politické okresy Mikulov a Hodonín, v nichž byly stanice aktivovány od 1. července 1887.

Na Moravě bylo zřízeno 111 naturálních stravovacích stanic zemským zákonem č. 45 z 19. února 1888⁹ a jejich smyslem bylo poskytovat útočiště a podporu těm, kdo hledali práci a bez vlastního zavinění ji nemohli nalézt. Stanice byly důležité proto, že člověk bez práce a bez prostředků byl uchráněn nejhorší bídy, když nemohl nalézt práci, což bylo z hlediska sociálně politického velmi důležité v době, kdy nebylo normativně upraveno zprostředkování práce a kdy neexistovaly podpory v nezaměstnanosti.¹⁰ S jejich základní funkcí souvisela jejich další činnost, tj. působit jako zprostředkovatelny práce. Toto jejich působení ale zůstávalo po celou dobu jejich existence nejslabším článkem a zejména moravské stravovací stanice pracovaly jako zprostředkovatelny práce spíše jen výjimečně.¹¹

V roce 1892 vydal moravský zemský hejtman instrukci pro moravské stravovací stanice, v níž se říká, že jejich návštěva v uvedeném roce značně stoupla a zvýšily se výlohy. Zemský výbor proto upozorňoval obecní představenstva na § 14 zemského zákona č. 45 z roku 1888, podle něhož bezprostřední dohled na stravovací stanice náležel v přední řadě představenému obce, v níž se stanice nalézala. Správcové stanic se co nejdůtklivěji upozorňovali na to, že jedním z nejdůležitějších úkolů stanic je též zjednat práci těm, kdo ji hledají, pročež měl mít každý správce stanice zvláště na zřeteli opatřování práce. Řemeslníci, obchodníci, majitelé domů a hospodářství měli být požádáni, aby oznamovali správcům potřebu pracovních sil. Do stravoven se ale neměli přijímat domácí chudí a chudí ze sousedních obcí, protože stanice byly zřízeny výhradně k podporování chudobných cestujících hledajících práci, nikoli však pro chudé, které měla podporovat příslušná domovská obec podle domovského zákona.¹²

Dne 25. ledna 1898 vzal Zemský sněm na vědomí zprávu o návštěvě a výsledech naturálních stravovacích stanic a nařídil Zemskému výboru, aby se snažil vhodným způsobem o jejich další vývoj ohledně zprostředkovatelen práce.¹³ Stravovací stanice však vyhledávaly do určité míry i živly práce se štítlíci, takže zaměstnavatelé v nich jen řídko hledali pracovní síly, určitá náprava se

⁹ Srov. Janák, J.: *Z počátků moravského sociálního zákonodárství* (Vznik instituce stravovacích stanic a jejich frekvence na jižní Moravě), ČMM, 88, 1969, s. 50–72.

¹⁰ Srov. Pošvář, J.: *Stravovny*. In: *Slovník veřejného práva československého*, IV, Brno 1938, s. 767–768.

¹¹ Srov. Janák, J.: *Z počátků moravského sociálního zákonodárství*, s. 50–72.

¹² Srov. SÚAr Praha, Zemský výbor, R 7/1, fasc. 7.244, 53.403/1893.

¹³ Srov. *Usnešení sněmu markrabství moravského 1896/97–1898/99*, č. 570.

stala další instrukcí z roku 1909, zprostředkovatelská činnost nebyla ani tehdy pozvednuta, mj. proto, že scházelo pojítko mezi stravovnými, jež by umožňovalo širší rozhled po trhu práce. Počet naturálních stravovacích stanic se proto zmenšoval a na počátku republiky jich bylo pouze 72.¹⁴

V Čechách se neustrnulo jenom na stravovnách. Zemský výbor upozornil oběžníkem z 14. října 1897 okresní výbory na nutnost, aby stravovny věnovaly zvýšenou pozornost zprostředkování práce a evidenci pracovních sil. Vždy pro několik stravoven byla určena jedna jako hlavní, aby vykonávala jakožto zprostředkovatelna práce poptávku a nabídku v obvodu těchto stravoven. Základy veřejné a bezplatné organizace zprostředkovatelen práce v Čechách byly systematicky položeny zákonem č. 57/1903 z. z. č., v němž se použilo zkušeností získaných ve stravovnách. Zprostředkovatelný práce byly v Čechách vybudovány na základě zemské a okresní samosprávy a v Praze a Liberci na základě samosprávy obecní. Stravovným bylo přikázáno zprostředkování práce v okresech s menší rozlohou, samostatné ústavy práce byly určeny pro okresy se složitějšími pracovními poměry. Dozorčími orgány se staly Zemské ústředny práce v Praze, Plzni, Liberci, Hradci Králové a Českých Budějovicích a v roce 1915 začal působit Zemský ústřední úřad práce v Praze, jemuž příslušelo zejména zprostředkování dělnictva pro cukrovary, sezónních zemědělských dělníků aj. Obecním úřadům byla přikázána povinnost všeobecné zprostředkování práce podporovat.¹⁵

Vraťme se však k návrhu dr. Šíleného, který uváděl, že Ministerstvo obchodu zřídilo Úřad pro statistiku práce a Stálý poradní sbor pro otázky práce. Obě tyto instituce vznikly roku 1898 za ministra Baernreithera a v poradním sboru byli paritně zastoupeni zaměstnavatelé i zaměstnanci. Tento úřad učinil podle dr. Šíleného v poslední době v otázce zřízení zprostředkovatelen práce značný krok kupředu, když vypracoval osnovu zákona o bezplatném zprostředkování práce a v listopadu 1898 ji předložil Stálému poradnímu sboru pro otázky práce. Osnova pojednávala o živnostenském a neživnostenském zprostředkování práce, neživnostenské nemělo podléhat koncesování a mělo být buď bezplatné nebo poplatné. Neživnostenské zprostředkovatelný by mohly zřizovat spolky a živnostenská společenstva s více než dvěma sty členy z řad pomocníků, a konečně obce. Osnova však nezaváděla obligatornost pro všechny obce, nýbrž pouze pro hlavní města korunních zemí a pro města s více než 30 tis. obyvatel. Tato města by musila založit a svým nákladem vydržovat veřejné zprostředkovatelný práce.

Návrh zákona potřeboval schválení Říšské rady, dr. Šílený se ovšem obával, že k tomu pro stávající parlamentní poměry dlouho nedojde. Doporučovalo se proto nečekat na tyto přípravy, nýbrž sáhnout k dosavadním institucím, které spočívaly v obecních úřadech, a na ně vložit úlohu zprostředkování práce co nejjednodušším a nejlevnějším způsobem. Jedním ze způsobů by asi bylo, aby u obecních úřadů byly vyloženy zvláštní archy pro zaměstnavatele a pro zaměst-

¹⁴ Srov. SÚAr Praha, Ministerstvo sociální péče, D 4 e/1, kart. 651, konvolut Morava.

¹⁵ Srov. C e r m a n , J.: *Vývoj a organizace zprostředkování práce v Československu*, Sociální revue, 18, 1937, s. 19–30.

nance, a to ve trojím vyhotovení. Kdo měl poptávku, napsal by vlastnoručně trojmo své jméno, jedno vyhotovení by zůstalo v obci, druhé mělo být zasláno obecnímu úřadu v okresním městě, který by představoval okresní centrálu, a třetí vyhotovení mělo jít do zemské centrály, která by se zřídila u Zemského výboru. Ze zemské centrály by se publikoval obdobně souhrnný seznam poptávek do všech měst, městeček a farních obcí, popř. by bylo možno doporučit popsaný haličský vzor.

Živnostenský odbor závěrem své zprávy proto navrhoval, aby Zemský sněm uložil Zemskému výboru co největší podporu zprostředkování práce a její jednotnou organizaci. Zemský výbor měl podat v příštím zasedání Zemskému sněmu zprávu a učinit mu vhodné návrhy.¹⁶

Tato zpráva však vycházela již z dalšího návrhu dr. Šíleného a soudruhů z 6. března 1899, který odkázal Zemský sněm 11. března 1899 k projednání živnostenskému výboru. Návrh se poněkud lišil od prvního návrhu dr. Šíleného a říkal, že pro upravení nabídky a poptávky práce a ku zmírnění následků nezaměstnanosti se mají zříditi při obecních úřadech zprostředkovatelné práce (poptavárny pracové), a to místní, okresní, popř. krajské, a při Zemském výboru Zemská zprostředkovatelna při bezplatném užívání státních telegrafů a telefonů a státních i soukromých drah pro dopravu nezaměstnaných posílaných za prací. Zemskému výboru mělo být opětovně uloženo, aby příštímu sněmovnímu zasedání předložil podrobné návrhy.¹⁷ To se však nestalo, i když Zemský sněm přijal 24. března 1899 další obdobné usnesení, jímž se Zemskému výboru přikazovalo, aby co nejvíce podporoval zprostředkování práce a předložil příštímu sněmu odpovídající návrhy. Ani k tomu však nedošlo a 28. června 1899 se usnesl Zemský výbor, aby byly vyžádány informace o zprostředkování práce od Zemského výboru v Praze, dolnorakouského zemského výboru ve Vídni, hornorakouského zemského výboru v Linci a štýrského zemského výboru ve Štýrském Hradci.

Informaci o zprostředkování práce se dostalo Zemskému výboru v Brně i od magistrátu Vídně (ten vyřídil žádost Zemského výboru v Brně zasláním jednoho exempláře stanov a jednacího řádu Městské zprostředkovatelné práce ve Vídni), Úřad pro statistiku práce v Ministerstvu obchodu poslal k přípisu z 9. června 1899 jeden exemplář jím vydané publikace *Die Arbeitsvermittlung in Oesterreich*,¹⁸ Zemský výbor v Praze reagoval 2. září 1899 rozsáhlou informací včetně zaslání používaných formulářů pro zprostředkování práce stravovnými a přiložil tištěný návod ku zprostředkování práce stravovnými, přičemž každá stravovna působila jako úřad zprostředkující práci pro celý okres.¹⁹ Zemské výbory ve

¹⁶ Srov. *Usnešení sněmu markrabství moravského 1899/1900–1900/1901*, s. 562, 581.

¹⁷ Návrh dr. Šíleného tentokrát spolupodepsali poslanci Hulka, dr. Perek, dr. Adolf Stránský, Heimrich, dr. Koudela, F. Němec, Jan Rozkošný, V. Ševčík, J. Vychodil, F. Beneš, dr. J. Žáček, Vykoukal, V. Kulp, K. Bubela, dr. J. Tuček, Seichert a Pavlica, tj. velmi různého politického zaměření. Připojen tisk Zemského sněmu č. 846 z h. 185 r. 1899.

¹⁸ Srov. MZA Brno, A 9–ZV, fasc. 9.340, sign. V/6, *Organizace zprostředkování práce a služeb* (tužkou je zde poznámka, že obdržené knihy se nacházejí ve skladu).

¹⁹ Srov. MZA Brno, A 9–ZV, fasc. 9.339, sign. V/6, 54.617/1900.

Štýrském Hradci a v Linci odpověděly, že v těchto zemích neexistují kromě stravovacích stanic žádná jiná zařízení ke zprostředkování práce.²⁰

Zemský výbor se dotázal i obchodních a živnostenských komor. Brněnská komora 27. listopadu 1899 upozornila, že se připravuje návrh zákona, na jehož základě by mělo být zprostředkování práce obstaráváno v první linii státem a jeho orgány a stát by měl zřídít ústavy zahrnující celé státní území. Olomoucká komora vyslovila požadavek centralizovaného, levného a účelného zprostředkování práce s tím, že tato potřeba přiměla Úřad pro statistiku práce k vypracování příslušné osnovy zákona.

Ještě několikrát byl učiněn pokus přimět Zemský sněm, aby zemským zákonem organizoval zprostředkování práce na Moravě. Dne 9. dubna 1900 vznesl dr. Šílený dotaz ohledně vyřízení jeho návrhu z 24. března 1899. Zemský hejtmán měl sdělit Zemskému sněmu, co podnikl během uplynulého roku v této záležitosti Zemský výbor a tento nejvyšší orgán zemské samospávy na Moravě měl vysvětlit, proč nepodává o této otázce Zemskému sněmu ani návrhy, ani zprávy, ač mu to bylo několikrát přikázáno. Na dotaz odpověděl formálně 18. dubna 1900 dr. Fux, německý liberál, který měl v Zemském výboru tento referát přidělen.²¹ Dne 28. dubna 1900 se opětovně usnesl Zemský sněm, že Zemskému výboru se ukládá, aby bez vyčkávání ve smyslu sněmovního usnesení z 24. března 1899 co nejvíce podporoval zprostředkování práce a připravil organizační plán tak, aby v této otázce podal příštímu zasedání Zemského sněmu zprávu a učinil vhodné návrhy.²²

Tím byla prakticky tato otázka – pokud šlo o Zemský sněm a Zemský výbor – smetena se stolu. Víme pouze, že podle usnesení Zemského výboru z 6. května 1910 byly opatřeny v knihkupectví Barviče a Novotného v Brně publikace týkající se zprostředkování práce.²³

Návrh říšského zákona vypracovaný v Úřadu pro statistiku práce při Ministerstvu obchodu a posuzovaný Stálým poradním sborem pro otázky práce vycházel ze zásady, že zprostředkování práce patří do legislativní kompetence Říšské rady, tím ale nemělo být dotčeno právo korunních zemí na regulování a správu svých zprostředkovatelen práce zemskými zákony a zemskými orgány. Zprostředkování práce mělo vycházet ze zásad, že je všeobecné, vztahuje se te-

20 Srov. tamtéž.

21 Srov. *Usnešení sněmu markrabství moravského 1899/1900–1901/1902*, s. 581.

22 Srov. *Usnešení sněmu markrabství moravského 1899/1900–1901/1902*, s. 562. *Totéž 1896/97–1898/99*, s. 482.

23 Šlo o publikace *Der Arbeitsnachweis*, ročn. 1909 a 1910, J a s t r o w : *Die Praxis der öffentlichen Arbeitsnachweisen* (srov. MZA Brno, A 9–ZV, fasc. 9.341, sign. V/6, 53.508/1910). Zemský výbor měl k dispozici i publikaci *Central-Verein für Arbeits-Nachweis zu Berlin. Geschäfts-Bericht für das Jahr 1894* nebst Referat betr. die Einrichtung eines städtischen Arbeitsnachweises mit einer Uebersicht über den gegenwärtigen Stand der Organisation des allgemeinen Arbeitsnachweis in Deutschland von Richard F r e u n d . Berlin b. d. Zde jsou informace o existujících městských zprostředkovatelnách práce ve Švýcarsku, v Německu, Belgii a Francii, dále o spolkových zprostředkovatelnách práce. Z Rakouska jsou zde informace pouze o dvou – o Spolku pro zprostředkování práce ve Vídni a o jeho pobočce v Brně. Srov. MZA Brno, A 9–ZV, fasc. 7.243b.

dy na všechny druhy služeb a práce, že je bezplatné a neexistuje při něm žádné donucení. Organizace se měla vztahovat na celou říši a měla se členit do tří stupňů: nejnižší stupeň měly tvořit zprostředkovatelný práce pro území okresu, středním článkem měly být zemské komise zřízené u politických zemských úřadů a třetí stupeň měla představovat Ústředna zprostředkovatelen práce a jako tento stupeň mělo fungovat Ministerstvo obchodu. To bylo v otázkách zprostředkování práce kompetentní, výjimku tvořily společenstevní zprostředkovatelný práce, které náležely od roku 1910 do kompetence Ministerstva veřejných prací, krátce předtím zřízeného. Zprostředkovatelný měly sestávat ze správních výborů, v nichž měli mít paritní zastoupení zaměstnavatelé a zaměstnanci, a z vlastních zprostředkovatelen. Pokud šlo o Moravu bylo konstatováno, že v zemi chybí doposud jakákoliv jednotná organizace zprostředkování práce. Celkový počet zprostředkovatelen práce (spíše v úvozovkách), za něž byly ovšem považovány i naturální stravovací stanice, činil roku 1896 v této zemi 325, z toho bylo zprostředkovatelen, popř. dohazovacích kanceláří provozovaných po živnostensku 68, zprostředkovatelen při živnostenských společenstvech bylo 48, spolkových zprostředkovatelen 66, naturálních stravovacích stanic 115 a ostatních zprostředkovatelen 28.

Více institucí považovaných za zprostředkovatelný práce bylo jenom v Čechách (944) a v Dolním Rakousku (800).

Existující moravské zprostředkovatelný však vykazovaly mnohé nedostatky spočívající v tom, že byly většinou pouze lokální povahy nebo se vyskytovaly v rámci určitého oboru nebo stavu, popř. pohlaví, nebo provozovaly zprostředkování práce jenom jako vedlejší odvětví své činnosti. Podle brněnské komory bylo proto třeba pozdravit, že Morava si dala za úkol jednotné regulování těchto poměrů. Zásady vypracované v rámci Ministerstva obchodu tvořily bázi, na níž bylo možno vybudovat na Moravě jednotné a všeobecné zprostředkování práce. Komora měla tedy za to, že je možno zavést všeobecné a bezplatné zprostředkování práce regulované zemským zákonem v rámci organizace říšské.²⁴

Pomineme-li zprostředkovatelný práce provozované po živnostensku zejména dohazovačkami vybírajícími poplatky jak od zaměstnavatelů, tak i od uchazečů o místo,²⁵ existovaly zejména spolkové zprostředkovatelný práce a zprostředkovatelný práce v rámci živnostenských společenstev, které měly svůj původ v cechovním zřízení, v němž bylo povinností vandrování. Ještě § 125 liberálního živnostenského řádu z roku 1859 obsahoval pasáž, aby pro usnadnění vzájemného vyhledávání zaměstnavatele a zaměstnance byly v živnostenských společenstvech vyloženy záznamy, v nichž by byli zapsáni jak pomocníci, kteří hledají práci, tak i živnostníci, kteří se po nich poptávají. Toto opatření se však neuskutečnilo zejména proto, že pro odpor německých liberálů se živnostenská společenstva konstituovala jen zcela výjimečně. Novela živnostenského řádu

²⁴ Srov. MZA Brno, A 9-ZV, fasc. 9.340, sign. V/6, Organizace zprostředkování práce a služeb, 11.293/1900. Též SÚAr Praha, MVP/R, sign. 344 a 9, kart. 691, kmen. č. XX b/1910.

²⁵ Srov. C e r m a n , J. : c.d., 17, 1936, s. 601–607.

z roku 1883 se omezila na ustanovení, že živnostenská společenstva mají pečovat o zřizování a udržování společenstevních útulků a mají stanovit pro zprostředkování práce zvláštní řád. Nic nového nepřinesla ani novela z roku 1897 a teprve další novela živnostenského řádu z roku 1907 ukládala v § 114 živnostenským společenstvům zřizování a udržování útulků a zprostředkování práce, krom toho bylo v § 116 výslovně přikázáno, aby živnostenská společenstva učinila vhodná opatření ke zprostředkování pracovních míst pro živnosti zastoupené v živnostenském společenstvu. Tato společenstva však nevěnovala zprostředkování práce velkou pozornost, takže z 5.345 živnostenských společenstev existujících v Rakousku roku 1896 ohlásilo jen 405 vlastní zprostředkovatelnou práci pro pomocníky a učně.

Stav k roku 1896 pokud jde o zprostředkování práce živnostenskými společenstvy je zřejmý z tohoto přehledu:²⁶

	Společenstev	Společenstev zprostředkujících práci	Umístěných uchazečů o práci
Čechy	2.025	106	3.650
Morava	475	46	1.973
Slezsko	204	26	552

Podrobnější informace jsou k dispozici pouze k několika málo *zprostředkovatelnám práce provozovaným živnostenskými společenstvy*.

Jedním z nich byl Zemský svaz německých společenstev hostinských a výčepních živností v Brně, který byl zřízen roku 1906, a tvořila jej většina německých odborných společenstev uvedených živností. Svaz sdělil v červenci 1909 Ministerstvu veřejných prací, že zamýšlí podat návrh na zřízení zprostředkovatelnou práce pro učně, pomocníky a pomocný personál, k tomu účelu byla Svazu přiznána roční subvence 200 K.²⁷

Roku 1910 požádal o subvenci Německý svaz společenstev pro severní Moravu. Svaz sdružoval 82 živnostenských společenstev (do roku 1912 vzrostl jejich počet na 98) a hodlal zřídit zprostředkovatelnou práci pro dělníky, včetně učňů. Byla mu přiznána subvence 200 K po doporučení společenstevního instruktora, podle něhož se v severomoravských okresech projevoval odliv schopných pracovníků zejména pro malé živnosti.²⁸

V květnu 1910 sdělilo Společenstvo pekařů soudního okresu Moravská Ostrava českému odboru Živnostenské rady, že zřídilo společný ústav pro zprostředkování práce, s nímž byl spojen i útulek. Nezaměstnaným se zprostředkovávala práce bezplatně, mistři platili malý režijní příspěvek. Nezaměstnaní směli pobýt v útulně zcela zdarma tři dny a aby byl dále podporován příliv schopných

²⁶ Srov. C e r m a n , J . : c.d., 17, 1936, s. 601–607.

²⁷ Srov. SÚAr Praha, Ministerstvo vnitra rakouské, sign. 344 a 9, kart. 691, kmen. č. 562 XX b/1909.

²⁸ Srov. MZA Brno, A 9–ZV, fasc. 10.145, sign. Z/2, 15.129/13; SÚAr Praha, MVP/R, sign. 344 a 9, kart. 691, kmen. č. XX a S/1912.

pracovních sil, zamýšlelo společenstvo vyplácet nezaměstnaným malou peněžitou podporu. Subvenci 50 K dostalo toto společenstvo teprve roku 1913.²⁹

V roce 1912 požádalo český odbor Živnostenské rady Společenstvo krejčích, kožešníků, čepičářů a rukavičkářů soudního okresu Prostějov o subvenci na zřízení a udržování kanceláře pro zprostředkování práce. Ta zahájila činnost roku 1910 při Společenstvu krejčích (předsedou byl zvolen předseda nemocenské pokladny pomocníků) a roku 1911 zprostředkovala 83 míst.³⁰

V roce 1913 sdělila Ministerstvu veřejných prací Ústřední jednota československého číšnictva Otakar, odbočka pro Brno, že podle příkladu jiných měst a zemí zřídila před třemi lety Zemskou zprostředkovatelnu práce pro hostinský personál na principu bezplatnosti. Byla jí povolena subvence 120 K.³¹

V případě *spolkových zprostředkovatelen práce* je možno rozlišovat mezi spolky zabývajícími se výhradně zprostředkováním práce a spolky, které vykonávaly zprostředkovatelskou činnost nikoli jako hlavní.

První spolková zprostředkovatelna práce vznikla ve Vídni. V roce 1884 proniklo na veřejnost, že němečtí liberální poslanci Ernst von Plener a rytíř Johann Chlumecky zamýšlejí zřídít ve Vídni velkou ústřední zprostředkovatelnu práce, ve které budou evidováni všichni nezaměstnaní a bude jim opatřováno zaměstnání. S ní měla být spojena velká čítárna, ve které by mohli uchazeči o práci trávit čas četbou děl a žurnálů poučného obsahu. Finanční prostředky měly být získávány formou spolku, jehož stanovy byly údajně již vypracovány.³²

Spolek pro zprostředkování práce se sídlem ve Vídni vznikl zejména působením E. Plenera a prvního spolkového předsedy, jímž se stal slezský průmyslník Adolf Weiss. Ve výboru byl i pozdější předák sociálně demokratické strany dr. Viktor Adler, „několik inteligentních dělníků“ a sekretářem se stal sekretář Všeobecné dělnické nemocenské pokladny Bardorf. Zaměstnavatelé se chovali zpočátku zdrženlivě, takže spolek musil získávat dotace, od roku 1885 do počátku 90. let stoupl počet přihlášených o práci z 1.616 na 14.744 a počet zprostředkovaných míst ze 162 na 6.335. Spolek si zřídil filiálky ve Vídeňském Novém Městě, ve Štýrském Hradci a v Brně, v 90. letech se ale spolek rozešel a předal agendu novému komunálnímu úřadu pro zprostředkování práce, který zřídilo město Vídeň.³³

Iniciativy při zřízení brněnské filiálky se chopil Moravský živnostenský spolek (mährischer Gewerbeverein), který zpočátku projednával několik měsíců zřízení ústředí pro zprostředkování učňů, se zdůvodněním, že jeho význam pro stav a zdravý vývoj řemesla je mimo diskusi. Jeho zřízení bylo dáno novelou živnostenského řádu z roku 1883, neboť zatímco zákon věnoval pozornost

29 Srov. MZA Brno, A 9-ZV, fasc. 10.145, sign. Z/2, 6.337/1913.

30 Srov. MZA Brno, A 9-ZV, fasc. 10.145, sign. Z/2, 48.591/1912.

31 Srov. SÚAr Praha, MVP/R, sign. 344 a 9, kart. 691, kmen č. 23.164 a S/1913.

32 Srov. *Mährisches Gewerbeblatt*, 6, 1884, s. 267, Ein Central-Institut für Arbeitsvermittlung.

33 Srov. *Erinnerungen von Ernst Plener*. Zweiter Band: Parlamentarische Tätigkeit 1873–1891. Stuttgart–Leipzig 1921, s. 287.

zprostředkování míst pomocníků zakládáním a vydržováním společenstevních herberků, učni se tento zákon nezabýval. Brněnští řemeslníci měli učně z obcí v okolí Brna, existovala však malá nabídka, takže si nemohli vybírat. V ostatních částech Moravy bylo ale velké množství mladých lidí s dobrým školním vzděláním (s absolvovanou měšťanskou školou), kteří nemohli najít odpovídající místo. Spolek si proto kladl otázku, kdo by měl tyto zprostředkovatelné zříditi: pokud by to byla společenstva, šlo by o značně roztržštěnou činnost, pokud by to byl Svaz brněnských živnostenských společenstev, bude trvat podle přesvědčení spolku nějaký čas, než se tento orgán konstituuje, a pokud by to měl být zvláštní spolek, nepovažoval výbor Gewerbevereinu jeho činnost za praktickou. Po poradě bylo proto dohodnuto, že k provedení je povolán Moravský živnostenský spolek ve srozumění s brněnskými živnostenskými společenstvy. Všechny přípravné práce byly již skončeny, takže centrála pro zprostředkování učňů mohla roku 1884 vstoupit v život.³⁴

V roce 1885 zahájil Moravský živnostenský spolek na základě iniciativy živnostenského inspektora Josefa Červeného jednání s vedoucími osobnostmi tvořícího se Spolku pro zprostředkování práce se sídlem ve Vídni a dal své síly k dispozici, aby bylo zavedeno zprostředkování práce „ve zdejší průmyslové okrese“, a to ať již vytvořením filiálky vídeňského spolku nebo založením samostatného byra pro zprostředkování práce.³⁵

Přestože vstoupili zástupci Moravského živnostenského spolku do spojení s jeho prezidentem Weisssem již roku 1885, když vznikl vídeňský spolek, uvázla však akce z různých příčin na písku a teprve na podzim roku 1887 se pokusil brněnský starosta G. Winterholler tuto otázku v Moravském živnostenském spolku znovu projednat a byl vytvořen přípravný komitét. Pro vytvoření spolku se před lety vřele vyslovil i ústřední živnostenský inspektor při Ministerstvu obchodu a předtím dlouholetý sekretář brněnské komory dr. Franz Migerka.

Na podzim roku 1887 šly vedle sebe dvě paralelní akce, když zejména dělníci ve strojírenství chtěli v Brně zříditi pobočku vídeňského spolku nebo samostatný spolek a jednali přímo ve Vídni, rádi se ale údajně připojili ke zmíněnému brněnskému komitétu.

Po poradách bylo usneseno nevytvářet zvláštní spolek, nýbrž filiálku vídeňského spolku, brzy byly připraveny stanovy a byli svoláni delegáti všech brněnských dělnických spolků k přezkoumání stanov.

Dne 13. ledna 1889 se konalo shromáždění v sále Reduty za přítomnosti říšského poslance E. Plenera, starosty Brna G. Winterhollera, říšského poslance prof. J. Habermanna, náměstka starosty Herltha, místopředsedelského rady barona Heina, prezidenta Moravského živnostenského spolku R. Rohrera, živnostenského inspektora J. Červeného, zástupců živnostenských společenstev, živnostenských a dělnických spolků, početných členů městské rady, členů výboru Mo-

³⁴ Srov. *Mährisches Gewerbeblatt*, 6, 1884, s. 121–125, Die Centralstelle für Lehrlingsvermittlung des mährischen Gewerbevereines.

³⁵ Srov. *Mährisches Gewerbeblatt*, 7, 1885, s. 89–104, Rechenschaftsbericht des mähr. Gewerbevereines in Brünn.

ravského živnostenského spolku, místodržitelských úředníků, továrníků, obchodníků a živnostníků, řemeslnických a továrních dělníků aj., celkem přes 400 osob.

Jménem svolavatele, jímž byl Moravský živnostenský spolek, vystoupil R. Rohrer, který vyzvedl zásluhu zemského poslance dr. Ludvíka Merorese (ten přednesl zprávu přípravného výboru), díky jehož činnosti se podařilo přivést záležitost tak daleko, že komitě mohlo svou činnost v této otázce ukončit a předat ji v povolané ruce.³⁶

Lednového shromáždění se účastnil i E. Plener, který vystoupil s odbornou přednáškou, v níž se několikrát lichotivě zmínil o Brnu. Uvedl mj., že práce není v procesu zbožní výroby ničím jiným, než zbožím, nemůže však být hromaděna, neboť dělník musí vydělávat, aby žil. Dělník musí proto přicházet se svým zbožím, tělesnou silou, na trh. V dobách silné korporativní organizace bylo zprostředkování práce výlučně v rukou cechů (i formou herberků). Plener věřil, že v Brně najde pokus se zřízením zprostředkovatelný práce příznivou půdou, neboť Brno bylo podle jeho přesvědčení v nejedné otázce vzorem pro celé Rakousko a obě brněnské dělnické nemocenské pokladny byly vzornými institucemi a příklady sociálního reformního díla hodného následování. Závěrem své přednášky přijaté bouří potlesku vyslovil Plener přesvědčení, že také plánované podniky je možno pozdravit k prospěchu průmyslu a k blahu pracujících tříd.³⁷

Po delší poradě bylo jednohlasně přijato usnesení vzít na vědomí připravenost vídeňského spolku ke zřízení pobočky v Brně. Předpokládané nízké náklady pobočky měly být kryty příspěvkem korporací podobně jako v případě vídeňského spolku a nízkými členskými příspěvky, o vyhovující místnosti se mělo postarat město.

Již koncem dubna 1888 byl poslán brněnským firmám a společenstvům oběžník, v němž čteme, že se vzrůstem průmyslové a živnostenské činnosti ve všech průmyslových městech a střediscích se věnuje zvýšená pozornost zprostředkování práce mezi zemědělci a zaměstnanci, což provozují orgány, které jsou vedeny pouze obecně prospěšnými ideami. Také v Brně se radili delší dobu o vytvoření podobného orgánu a v poslední době bylo dosaženo stádia zříditi v Brně pobočku vídeňského spolku, který se konstituoval před třemi lety pod egidou říšského poslance E. Plenera a Adolfa Weisse z kruhu podnikatelů a Jindřicha Gehrkeho a Jana Růžičky z kruhů dělníků.³⁸

V oběžníku dále čteme, že dělnictvo si tento spolek vřele přeje, roční příspěvky firmy nebo společenstva měly činit 5–10 zl a jenom zakladatelé nebo

³⁶ Srov. *Mährisches Gewerbeblatt*, 11, 1889, s. 31–37, Die Grundlage der Filiale Brünn des Vereines für Arbeitsvermittlung in Wien.

³⁷ Srov. tamtéž.

³⁸ V přípravném komitě byli Gustav Winterholler, ryt. Gustav Schoeller, prof. dr. Josef Habermann, Friedrich Wannick, Simon Strakosch, sekretář OŽK dr. Anton von Palitschek, živnostenský inspektor J. Červený, ředitel L. A. Lohnstein, dr. Alfred Rischel a delegovaní reprezentanti Moravského živnostenského spolku R. M. Rohrer, dr. Ludwig Merores, Eduard Esner, Ludwig Auerbach, Arnošt Černocký, Gustav Valoušek, Heinrich Stenitzke a Alois Nasko.

čestní členové měli platit víc. Jménem přípravného výboru při Moravském živnostenském spolku prosil prezident R. Rohrer, referent dr. L. Merores a sekretář Alois Naske o brzké sdělení, zda firma nebo společenstvo přistoupí za členy.³⁹

Dne 27. ledna 1889 se konala v Moravském živnostenském spolku schůze posíleného akčního výboru, na niž byla podepsána žádost k místodržitelství o potvrzení spolkových stanov, odeslán děkovaný dopis E. Plenerovi a byla učiněna další opatření, aby bylo možno pobočku co nejrychleji aktivovat.⁴⁰ Zástupce dělnictva na tomto fóru vyslovil přesvědčení, že nový spolek bude mít pro textilní dělníky význam jen tehdy, když do něho vstoupí všichni továrníci, kteří měli být získáni kooptováním továrníka do zakládajícího výboru rozšířeného o zástupce obou složek, tj. zaměstnavatelů i zaměstnanců.⁴¹

Ustavující valná hromada brněnské filiálky Spolku pro zprostředkování práce se sídlem ve Vídni se konala 25. března 1889. Byl na ní zvolen výbor (prezidentem se stal R. Rohrer), dozorčí výbor a dozorčí soud. Opis relace o valné hromadě z rukou intervenujícího vrchního komisaře brněnského Policejního ředitelství dr. von Ruebera,⁴² který byl zaslán ministerskému předsedovi coby ministru vnitra, vyslovuje však pochybnost, zda zaměstnavatelé se stanou členy spolku, když čteme, že „odmítavé stanovisko zdejších chlebedárců znovu ukazuje, jak málo byla v těchto kruzích uznána vážnost a naléhavost sociální otázky, k jejímuž řešení by tato spolková filiálka byla zajisté vhodná přispět.“⁴³

Filiálka se zpočátku nesetkala ale ani s pochopením země, neboť Zemský výbor 25. května 1889 rozhodl, že není s to poskytnout spolku subvenci,⁴⁴ ke spolku se tak od počátku postavilo kladně město Brno, několik významných společenstev, jednotlivců, spolků zaměstnavatelů apod. V říjnu 1889 se brněnská filiálka obrátila opětovně na Zemský výbor s žádostí o roční podporu 200 zl, filiálka však posléze dostávala tuto subvenci ve výši 100 zl, popř 200 K od roku 1900.⁴⁵

Zpráva o výsledcích činnosti brněnské pobočky od 22. července do 30. září 1889 říká, že práce byla zprostředkována pro 50 osob, z toho bylo sedm přadláků, šest tkalců, šest strojních zámečníků aj., a to čtyři uchazeči byli umístěni až v Praze, jeden do Ivančic u Brna apod. Za členy filiálky přistoupily velké brněn-

39 Srov. *Mährisches Gewerbeblatt*, 10, 1888, s. 65.

40 Srov. *Mährisches Gewerbeblatt*, 11, 1889, s. 31–37, Die Gründung der Filiale Brünn des Vereines für Arbeitsvermittlung in Wien.

41 Srov. tamtéž. K rozšíření dosavadního výboru byli navrženi za zaměstnavatele Adolf Weinberger, Karl Löw, Arnold Skutetzky, Friedrich Bartelmus, Friedrich Redlich, Emil Sorer, C. Pfaff a E. Bloch, za zaměstnance Fr. Bayer, Fr. Vorel, Theodor Indra, Arnošt Sedláček, Fr. Vondráček, Emanuel Julínek, Prokop Paleček, Jan Poncar a A. Bilař.

42 Srov. MZA Brno, B 13 – prezidium místodržitelství, kart. 306, 1.358/1889.

43 Viz tamtéž.

44 Srov. MZA Brno, A 9–ZV, fasc. 9.340, sign. V/6, Brünner Filiale des Vereines für Arbeitsvermittlung in Wien, 18.799/1889.

45 Srov. MZA Brno, A 9–ZV, fasc. 10.145, sign. Z/2, 50.170/1911. Též *Usnešení sněmu markrabství moravského 1890/92*, s. 424–425, 1896/97–1898/99, s. 658, 1899/1900–1901/1902, s. 739.

ské dělnické spolky stejně jako Spolek vlnářských průmyslníků a jednotlivá společenstva.⁴⁶

V druhém roce života se filiálka snažila rozšířit činnost na další oblasti, zejména vtažením malého řemesla. Příjmy spolku činily 1.167 zl 93 kr, výdaje 1.116 zl 36 kr, zprostředkováno bylo 708 míst, z toho do Brna 550 míst.⁴⁷ Koncem roku 1893 čítala filiálka 48 členů z řad zaměstnavatelů a 30 členů z řad zaměstnanců, celkem 78 členů, jejich počet se ale koncem roku 1895 snížil na 70 a do května 1896 následoval další sestup na 66 členů. Koncem roku 1893 bylo uchazečů o místo 1.846 a z předchozího roku bylo v záznamu 128 osob. Z nich dostalo místo v Brně a okolí 942 žadatelů, v ostatních místech na Moravě 29 a v Čechách 21 uchazečů, v Dolním Rakousku to bylo devět a v Horním Rakousku sedm osob, ve Slezsku dva a v Uhrách a v Haliči jeden uchazeč, celkem bylo umístěno 1.012 osob.⁴⁸

Kromě subvence 100 zl od Zemského výboru dostávala pobočka v 90. letech od městské rady Brna 200 zl, od První moravské spořitelny v Brně rovněž 200 zl a od Obchodní a živnostenské komory v Brně 100 zl.

Výsledky činnosti pobočky, jejímž viceprezidentem byl zástupce dělnictva Franz Bayer, je zřejmý z tohoto přehledu:

	hlásících se o práci	zprostředkováno
1889	730	156
1890	1.583	608
1891	1.744	866
1892	1.846	988
1893	1.846	1.012
1894	1.849	1.164
celkem	9.598	4.794

Ve zprávě za rok 1894 se však již objevuje názor, že pečovat o zprostředkování práce o a pracovní trh je povinností obcí⁴⁹ a byla vůbec vyslovována pochybnost, zda tuto otázku je možno zvládnout soukromými spolky a zda nejde o problém, který patří do kompetence komunálních orgánů.⁵⁰

⁴⁶ Srov. MZA Brno, A 9-ZV, fasc. 9.340, sign V/6, Brünner Filiale, 42.747/1889, 44.609/1890.

⁴⁷ Srov. *Mährisches Gewerbeblatt*, 13, 1891, s. 29–30, Filiale Brünn. Tištěná zpráva: *Zweiter Jahresbericht der Filiale in Brünn, Zollhausglacis 33 des Vereines für Arbeitsvermittlung in Wien über seine Tätigkeit vom 1. Jänner bis 31. December 1890* (uložena v MZA Brno, A 9-ZV, fasc. 9.340, sign. V/6, konvolut Brünner Filiale des Vereines für Arbeitsvermittlung in Wien um Subvention).

⁴⁸ Srov. *Mährisches Gewerbeblatt*, 16, 1894, s. 44–45, Filiale Brünn.

⁴⁹ Srov. *Mährisches Gewerbeblatt*, 17, 1895, s. 118–119, Filiale Brünn.

⁵⁰ Srov. *Mährisches Gewerbeblatt*, 18, 1896, s. 148, Filiale Brünn. Téz J. M. B a e r n - r e i t h e r: *Die socialpolitische Aufgaben der neuen Regierung. Vortrag gehalten am 25. Januar 1894 in der Versammlung des mährischen Gewerbevereins in Brünn. Beilage des mährischen Gewerbeblattes, Brünn 1894, s. 28.*

Ze zprávy předložené valné hromadě filiálky konané v květnu 1896 potom vyplývá, že bylo opatřeno místo 1.224 osobám z 1.809 žadatelů, zároveň se však konstatuje, že činnost filiálky se stále více a více omezuje pouze na Brno a jeho nejbližší okolí, protože jenom pro tyto nejbližší dělníky bylo možno opatřovat pohotově práci.⁵¹

Devátá výroční zpráva za dobu od 1. ledna do 31. prosince 1897 říká, že taky činnost spolku byla ovlivněna chronickou krizí, kterou trpěl delší dobu brněnský soukenický průmysl, protože na nabídkce a poptávce míst se podílelo hlavně soukenictví. Počet členů spolku se dále snížil na 60, poptávek bylo 1.250 a umístěno bylo 771 osob, což byly výsledky proti první polovině 90. let značně nepříznivé. Nabídky byly uveřejňovány bezplatně pouze v brněnských německých novinách Tagesbote aus Mähren und Schlesien, Mährisch-schlesischer Correspondent a Brüner Morgenpost.⁵²

Na rýze spolkovém podkladě bylo organizováno zprostředkování práce ve Slezsku. Dne 17. dubna 1906 byl založen Spolek k podpoře a organizování zprostředkování práce ve Slezsku se sídlem v Opavě. Šlo o soukromý spolek na podkladě společovacího zákona z roku 1867, který zřídil a vydržoval zprostředkovatelny práce v Opavě, Bílsku, Krnovu a na nádraží v Bohumíně, výlohy na jejich vydržování byly však kryty z větší části státní a zemskou subvencí. V roce 1910 bylo zřízeno oddělení pro zprostředkování práce zemědělským dělníkům.⁵³ Od počátku své činnosti (provozované na obchodním podkladu s působností pro celé Slezsko) až do roku 1912 měl spolek 69.432 nabídek míst, uchazečů bylo 52.048 a práce byla zprostředkována pro 43.215 osob.⁵⁴

Roku 1908 dostal spolek subvenci 500 K (když požadoval 1 tis. K) s tím, že na spolek přeneslo zprostředkování práce 147 slezských živnostenských společenstev v souvislosti s novelizací živnostenského řádu.⁵⁵ Zemská vláda v Opavě k žádosti o subvenci sdělila Ministerstvu veřejných prací, že až do založení spolku bylo zprostředkování práce ve Slezsku ponecháno plně soukromému podnikání, a to až na několik výjimek, kdy je provozovaly nacionálně zabarvené instituce nebo dělnické organizace socialistického zaměření.⁵⁶

Po dobu války byla činnost spolku značně omezena, protože více úředníků bylo povoláno k výkonu vojenské služby. Teprve po vypuknutí války byly zřízeny na konci roku 1914 Státní zprostředkovatelny práce ve Slezské Ostravě a v Bohumíně, ty však byly podřízeny spolku, který byl ve Slezsku pověřen funkcí ústředního úřadu pro zprostředkování práce.

51 Srov. *Mährisches Gewerbeblatt*, 18, 1896, s. 148.

52 Srov. *Mährisches Gewerbeblatt*, 20, 1898, s. 61, Filiale Brünn.

53 Ke Slezsku srov. *Tätigkeitsbericht des Vereines zur Förderung und Organisation der Arbeitsvermittlung in österr. Schlesien* (ročně od roku 1907); SÚAr Praha, MVP/R, sign. 376 a 9, kart. 33.

54 Srov. SÚAr Praha, MVP/R, sign. 344 a 9, kart. 691, kmen č. XX b/1910. Tamtéž, MSP, D 4 e 1, kart. 691, 1.743/1920.

55 Srov. SÚAr Praha, MVP/R, sign. 344 a 9, kart. 691, kmen. č. 25.922 XX a 5/1912.

56 Srov. C e r m a n , J. : *c.d.*, 18, 1937, s. 133–141.

Činnost spolku však ochabovala, až počátkem roku 1919 zcela skončila, načež Ministerstvo sociální péče zřídilo Zemský úřad práce pro Slezsko v Opavě, který se stal dozorčím orgánem několika veřejných zprostředkovatelem práce, jež byly zřízeny dobrovolně městy v sídle okresního soudu.⁵⁷

Vídeňský spolek s jeho brněnskou filiálkou a spolek opavský nebyly jedinými institucemi na spolkovém podkladě, které se zabývaly výlučně zprostředkováním práce.

Od roku 1904 existoval v Olomouci spolek Německá zprostředkovatelna práce (Deutsche Stellenvermittlung), který vypracovával bezplatné měsíční seznamy volných míst, ty posílal v 500 exemplářích starostům obcí na severní Moravě. Spolek čítající asi 140 členů požadoval roku 1910 subvenci, a inicioval jej Bund der Deutschen. Přehledy byly vypracovávány ve formě plakátů vhodných k vyvěšování a obsahovaly seznamy uprázdněných míst a seznamy nezaměstnaných osob hledajících práci.⁵⁸

Další spolky neprovozovaly již zprostředkování práce jako výlučnou činnost.

Dne 29. prosince 1899 požádal Zemský sněm o subvenci utrakvistický Místní svaz dělnických spolků pro Brno a okolí – Ortsverband der Arbeiter-Vereine für Brünn und Umgebung (předsedou byl Bedřich Kuchovský a zapisovatelem byl Rudolf Merta, což svědčí o sociálně demokratické orientaci svazu). Spolek zřídil noclehárnu pro práci hledající přicestovavší členy, kterou již použilo za osm měsíců existence 50 cestujících, z nichž mnozí dostali v Brně i zaměstnání.⁵⁹

V září 1907 požádal Zemský sněm o subvenci Ústřední výbor Národní jednoty pro jihozápadní Moravu k úhradě nákladů spojených se zprostředkovatelskou činností. Argumentoval, že za více než dvacet let existence se na ni obracely instituce i jednotlivci, aby „usadila na vhodná místa řemeslníky všech odvětví a druhů, zprostředkovala etablování obchodníků, vyhledala dobrá a výnosná místa pro existenci stavů inteligentních, zredukovala výdělečné poměry dělnictva a vyrovnala nezaměstnanost a opatřila existenční minimum pro rodiny nezávině do neštěstí a nouze uvržené.“

Zemský sněm přijal 2. října 1907 návrh, aby žádost Národní jednoty byla přikázána Živnostenské radě k případnému návrhu na zřízení zemského zprostředkujícího ústavu a v kladném případě měla Živnostenská rada předložit Zemskému výboru přiměřené návrhy. Český odbor Živnostenské rady se ale 26. srpna 1908 usnesl pouze udělit subvenci v dosavadní výši 200 K.⁶⁰

V červnu 1910 se obrátilo na Ministerstvo veřejných prací kuratorium umísťovací kanceláře Ústředního spolku živnostníků moravských v Brně, které umístilo za rok 1909 215 učňů a 157 tovaryšů, a požadovalo subvenci nejméně 300 K. Za leden až červenec 1910 umístila kancelář 556 osob (z toho 312 učňů a 253 pomocníků) a zdůrazňovala, že se stará zejména o učně.⁶¹ V červnu 1912

⁵⁷ Srov. C e r m a n , J.: c.d., 18, 1937, s. 133–141.

⁵⁸ Srov. SÚAr Praha, MV/R, sign. 344 a, kart. 691, 652 XXb/1910.

⁵⁹ Srov. MZA Brno, A 9–ZV, kart. 9.339, sign. V/6, 48.743/1900.

⁶⁰ Srov. MZA Brno, A 9–ZV, fasc. 10.145, sign. Z/2, 50.170/1911.

⁶¹ Srov. SÚAr Praha, MVP/R, sign. 344 a 9, kart. 691, kmen. č. 979 XX a 5/1910. *Zde*

požádal o subvenci odbor Jednoty českých soukromých úředníků v Brně, jehož tzv. kondiční oddělení vyhledávalo nezaměstnaným soukromým úředníkům existenci (roku 1911 mělo 129 nabídek a 787 poptávek, umístit se podařilo 35 osob).⁶²

Německá zemědělská společnost (Deutsche Landwirtschaftsgesellschaft) v Brně sdělila v březnu 1913, že počátkem roku 1908 zřídila oddělení pro zprostředkování práce vzhledem k nedostatku zemědělských dělníků těžce pociťovanému v mnohých částech Moravy. Dne 1. ledna 1910 vznikla Ústřední zprostředkovatelna této společnosti a vešla za tím účelem ve spojení s takovými ústavy jiných korunních zemí. Zemský výbor poskytl Společnosti subvenci 500 K za předpokladu, že stejnou částku poskytne i Ministerstvo orby, což se stalo.⁶³ Zprostředkování práce zemědělských dělníků bylo v této době krajně aktuální vzhledem k jejich nedostatku projevujícím se od konce 19. století, takže jednotlivé předlitavské země si předávaly zkušenosti získané na tomto poli. Tak Zemský výbor Salcburku se obrátil v březnu 1906 na Zemský výbor v Brně s žádostí o sdělení informací o institucích ke zlepšení postavení zemědělců a zemědělských dělníků⁶⁴ a v červnu 1900 požádal Zemský výbor ve Vídni Zemský výbor v Brně o sdělení, zda na Moravě existují veřejné zprostředkovatelny práce, které by se zabývaly buď zemědělstvím nebo byly určeny pro všechna povolání, zda jsou na komunální nebo spolkové bázi, a které instituce ke zlepšení poměrů zemědělského dělnictva na Moravě jsou. Svou žádost zdůvodňoval Zemský výbor ve Vídni skutečností, že stejně jako v celé střední Evropě jsou i v Dolním Rakousku dělnické poměry v zemědělství stále a stále horší a za jeden z prostředků k jejich zlepšení bylo považováno zprostředkování práce.⁶⁵

Z institucí zřízených na komunálním podkladu jsou známy městské zprostředkovatelny práce v Moravské Třebové a Prostějově, o nichž byla již zmínka.

Dne 21. září 1904 sdělila Zemskému výboru městská rada v Hranicích, že ve městě se prokázala potřeba zřídít „poptavárnu práce“, protože však obec byla přivedena četnými stavbami a velkými hospodářskými podniky do dluhů, bylo nutně zapotřebí, aby se jí dostalo podpory. Zemský sněm se ale usnesl 3. listopadu 1904 přejít od této petice k dennímu pořádku, Hranice proto opětovaly svou žádost v říjnu 1905 a napsaly v ní, že „zejména chudý lid z blízkého Valašska do města našeho za prací přicházející neví v prvním okamžiku, kam by se obrátil, a upadá často bez rady do rukou nepovolaných, vyděračských“. I tentokrát se však Zemský sněm 15. ledna usnesl žádosti nevyhovět.⁶⁶

i XXIX. zpráva o činnosti Ústředního spolku živnostníků moravských za správní rok 1909, Brno 1910. Též MZA Brno, A 9-ZV, fasc. 10.145, sign. Z/2, 17.440/1911.

62 Srov. MZA Brno, A 9-ZV, fasc. 10.145, sign. Z/2, 66.455/1912.

63 Srov. MZA Brno, A 9-ZV, fasc. 10.145, sign. Z/2, 57.603/13.

64 Zemský výbor Brno odpověděl 28. března 1906, že touto otázkou se zabývá poradní sbor pro otázky práce při ministerstvu obchodu a podle došlých informací je této otázce věnována zvláštní pozornost ve větších městech, jako ve Vídni, v Praze, Liberci, Brně atd.

65 Srov. MZA Brno, A 9-ZV, fasc. 9.340, sign. V/6, Organizace zprostředkování práce a služeb, 27. 549/1900.

66 Srov. MZA Brno, A 9-ZV, fasc. 9.340, sign. V/6, 9.556/1906.

Dne 16. srpna 1913 se obrátila na Zemský sněm městská rada v Přerově, která poukázala na výnos moravského místodržitelství č. 55.604 z 25. července 1913, který stanovil, že okresní hejtmánství obstarávají statistiku nezaměstnaných, opatření zemské a obecní správy čelící nezaměstnanosti, pojištění proti nezaměstnanosti, podpory „dělnické péče spolkové“ při nezaměstnanosti, nouzové podnikání atd. Tato okolnost nutila město požádat Zemský výbor, aby při zemské naturální stravovací v Přerově byl zřízen Zemský úřad pro zprostředkování práce, jehož působnost by se vztahovala na město Přerov a politický okres přerovský, popř. i na další okolí, a který by mohl obstarávat to, co konají se zdarem podobně ústavy v Čechách, totiž zajišťovat zemědělské dělníky z Haliče a popř. i z uherského Slovenska pro zemědělce celé střední a popř. i severní Moravy. V žádosti se dále praví, že Zemský výbor se zabýval otázkou zřízení podobných ústavů na Moravě už v minulém období, a vzhledem k tomu, že tyto instituce v Čechách se velmi dobře osvědčují, bylo by žádoucí postarat se o jejich zavedení i na Moravě.

Zemský výbor sdělil obecnímu představenstvu města Přerova 13. února 1914, že na Zemském sněmu byl už podán návrh na organizování veřejnoprávního zprostředkování práce, a o žádosti města Přerova bude rozhodnuto podle výsledků jednání Zemského sněmu.⁶⁷

Město Praha zřídilo Městskou zprostředkovatelnu práce od 1. března 1898 a 1. dubna 1901 vznikla i Městská zprostředkovatelna práce v Brně. Městská rada pro ni usilovala po několik roků o vyšší subvenci od Ministerstva obchodu a posléze i od Ministerstva veřejných prací. Zprostředkovatelna měla vedle svého hlavního účelu ještě účel druhý, a to v případě nezaměstnanosti a rovněž sezónní nezaměstnanosti, která nastupovala každoročně v zimě, vytvářet pracovní příležitosti organizováním městských nouzových prací ve větším rozsahu, neboť na tyto nouzové práce se údajně vynakládalo ročně až 40 tis. K. Společensvní instruktor při Ministerstvu veřejných prací sdělil, že z živnostenských společenstev v Brně patřících do jeho působnosti se připojilo, ale teprve roku 1909, k Městské zprostředkovatelně práce deset živnostenských společenstev: knihářů a fotografů, sklenářů, malířů a natěračů, stolařů a příbuzných živností, zámečníků a příbuzných živností, instalatérů, povozníků, výrobců líkerů a octa, protokolovaných obchodníků a obchodníků s masem a uzeninami. Zprostředkovatelna práce pro stavební živnosti se připravovala, u ostatních společenstev fungoval systém poptávky u představeného společenstva.⁶⁸

⁶⁷ Srov. MZA Brno, A 9-ZV, fasc. 10.145, sign. Z/2, 79.766/1913.

⁶⁸ Srov. SÚAr Praha, MVP/R, sign. 344 a 9, kart. 691, kmen. č. 703 XXb/1909. Též MZA Brno, A 9-ZV, sign. Z 2/1, fasc. 10.146, Konvolut ZÚP v Brně, úprava osobních záležitostí. Tištěné zprávy o činnosti městské zprostředkovatelně práce v Brně od 1. dubna do 31. prosince 1901 a od 1. ledna do 31. prosince 1909 jsou v MZA Brno, A 9-ZV, sign. V/6, fasc. 9.341, tamtéž ve fasc. 9.340 Brünner Filiale des Vereines für Arbeitsvermittlung in Wien jsou tištěné výroční zprávy brněnské pobočky za roky 1890–1894, 1896–1899 a vídeňské centrály za roky 1890–1891. Výroční zprávy o činnosti Zemského úřadu práce za roky 1916–1919 jsou v MZA Brno, A–9, ZV, fasc. 10.146.

Mimořádné poměry vzniknuvší po vypuknutí první světové války si konečně vynutily zřizování státních zprostředkovatelen práce a zavedení podpor v nezaměstnanosti.

Po poradách s kompetentními činiteli, zvláště se Zemským výborem, s oběma komorami, oběma sekcemi Živnostenské rady a s Zemědělskou radou vznikla příkazem místodržitele Zemská zprostředkovatelna práce (Zemský úřad práce) s okresními úřadovnými. Skládala se z civilního a vojenského oddělení, které obhospodařovalo zejména válečné zajatce.⁶⁹ Zprostředkovatelna zahájila činnost 5. srpna 1914 jako státní ústav podléhající místodržitelství a měla zprostředkovávat práci nejen v rámci Moravy, nýbrž měla získávat data o poměrech pracovního trhu v ostatních zemích monarchie a starat se s pomocí okresních úřadoven o vyrovnání na trhu práce. Zemský úřad práce byl sice zřízen formálně jako úřad místodržitelství, Zemský výbor ale opatřil místnosti, přidělil zaměstnance a nesl celý osobní i věcný náklad. Obstarávání prací u okresních úřadoven převzaly okresní silniční výbory jako orgány územní samosprávy nebo městské obce, popř. okresní hejtmanství jakožto státní instituce.

Spolek vlnářských průmyslníků (Verein der Wollindustrieller) zavedl v březnu 1915 akci pro nezaměstnané, na které se podílelo 24 firem, když jenom asi tři až čtyři firmy svou účast odmítly. Byl vytvořen podpůrný fond, do kterého přispívaly podniky kmenovým příspěvkem a mimoto týdně pěti procenty vyplácených mezd. Nárok na podporu měli ti dělníci, kteří se vykáželi potvrzením Městské zprostředkovatelny práce, že se marně ucházeli o zaměstnání. Koncem roku 1915 měl fond přibližně 400 tis. K a v únoru 1917 byla tato soukromá akce nahrazena státní podpůrnou akcí pro nezaměstnané ve vlnářském průmyslu, k níž přistoupily všechny firmy brněnského obvodu. Nezaměstnaným nebo částečně zaměstnaným tím byla zajištěna určitá minimální podpora, kterou nesl z 50 % stát a podnikatelé.

Obdobná akce podporovaná od 1. dubna 1916 vládou se uskutečnila i v bavlňářství v olomouckém komorním obvodu. Byly stanoveny nejnižší podpory v nezaměstnanosti, které měly činit asi 70 % normálního výdělku.

Právní podklad ke zřizování veřejnoprávních zprostředkovatelen práce byl dán nařízením Ministerstva vnitra z 24. prosince 1917, č. 509 ř. z., o úpravách zprostředkování práce po dobu mimořádných poměrů způsobených válkou.⁷⁰ Toto nařízení však postrádalo donucovací prostředky pokud šlo o zřizování veřejných ústavů práce a jeho platnost byla taky časově omezena.⁷¹

Působením Zemského úřadu práce byly v jednotlivých okresech zřizovány veřejné zprostředkovatelny práce, ale ne nadlouho, neboť ke konci války zanikaly, takže z celé dřívější sítě působilo na Moravě po ukončení války pouze šest takových ústavů.

Přechod ke státním podporám v nezaměstnanosti byl dán v Československé republice zákonem z 10. prosince 1918, č. 63 Sb., který poprvé formou zákona

⁶⁹ Srov. C e r m a n , J . : c. d., str. 133–141.

⁷⁰ Srov. C e r m a n , J . : c. d., str. 133–141.

⁷¹ Srov. C e r m a n , J . : c. d., str. 133–141.

s účinností od 15. prosince 1918 upravoval péči o nezaměstnané a zprostředkování práce zřízením tzv. okresních demobilizačních výborů.⁷²

BESTREBUNGEN UM DIE EINFÜHRUNG EINER ÖFFENTLICHEN ARBEITSVERMITTLUNG IN MÄHREN UND SCHLESILIEN VOR DEM JAHRE 1918

Die Frage der Arbeitsvermittlung geriet in den Vordergrund des Interesses in den 80er Jahren des 19. Jahrhunderts, als 1885 auf Vereinsgrundlage der Verein für Arbeitsvermittlung in Wien entstand, der eine Zweigstelle in Brünn errichtete.

Im Jahre 1898 wurde ein Entwurf des Reichsgesetzes vorbereitet, der von der Voraussetzung ausging, dass die Arbeitsvermittlung eine Aufgabe der staatlichen Administration sei; fast gleichzeitig legte der Abgeordnete Dr. Šilený den Vorschlag zur Errichtung einer Arbeitsvermittlung in Mähren durch ein Landesgesetz vor.

Die Arbeitsvermittlung blieb jedoch auch weiterhin zersplittert. Neben Arbeitsvermittlungsbüros, die auf Gewerbegrundlage tätig waren, existierten solche auf der Grundlage von Gewerbe-genossenschaften, sowie kommunale Vermittlungsbüros.

Die Errichtung staatlicher Arbeitsvermittlungsbüros wurde erst durch die außerordentlichen Bedingungen während des ersten Weltkriegs und vor allem durch die Nachkriegslage erzwungen.

⁷² Srov. J a n á k , J . : *K charakteru veřejné správy v počátečním období existence ČSR*, SPFFBU, C 18–19, 1971–1972, str. 5–33.